

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

УДК 342.7(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.6.11>

БАСВА О.І.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА:
НАУКОМЕТРИЧНИЙ ЗРІЗ ТА КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ****PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF ADMINISTRATIVE JUDICIARY:
SCIENTIFIC SECTION AND COMPREHENSIVE STUDY OF THE PROBLEM**

У статті наголошується на необхідності створення механізму адміністративного судочинства й законодавчої бази, які працюватимуть і забезпечуватимуть доступність правосуддя до сфери адміністративних та інших публічних правовідносин, захист прав і законних інтересів громадян, організацій, а також створять умови для правильного й своєчасного розгляду й вирішення адміністративних справ і зміцнення законності. У межах наукової роботи здійснено розгляд особливостей організації адміністративного судочинства за такими складовими частинами: історичні аспекти розробленої проблеми; духовно-ціннісний підхід та його застосування під час реалізації принципів організації адміністративного судочинства; доступність адміністративного судочинства; особливості здійснення адміністративного судочинства в контексті дотримання прав і свобод людини й громадянина. Акцентується, що ефективне вироблення нових концепцій адміністративного судочинства, їх наукова обґрунтованість, перспективи подальшої практичної реалізації залежать від світоглядного рівня вченого, назрілих проблем сучасної адміністративної практики й усвідомленості вдосконалення всієї судової гілки влади шляхом створення цілісного механізму правого регулювання відповідно до вимог сучасної соціальної реальності. З'ясовано, що в наукових працях відзначається про необхідність розкриття змісту адміністративного процесу й створення чіткої концепції адміністративного судочинства, формування бази, яка стане основою для реалізації права на оскарження незаконних дій і рішень органів влади, надання можливості оскарження будь-які незаконні дії та рішення адміністрації в єдиному встановленому порядку. Потрібно створити такий механізм адміністративного судочинства й законодавчу базу, які працюватимуть і забезпечуватимуть доступність правосуддя до сфери адміністративних та інших публічних правовідносин, захист прав і законних інтересів громадян, організацій, а також створять умови для правильного й своєчасного розгляду й вирішення адміністративних справ і зміцнення законності.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративна юстиція, організація, доступність, правосуддя, дотримання прав і свобод людини й громадянина, публічні правовідносини.

The article emphasizes the need to create a mechanism of administrative justice and a legal framework that will work and ensure access to justice in administrative and other public relations, protect the rights and legitimate interests of citizens, organizations, and

create conditions for proper and timely consideration and resolution of administrative cases and strengthening the rule of law. Within the framework of the scientific article the consideration of the peculiarities of the organization of administrative proceedings on such components as: historical aspects of the developed problem; spiritual and value approach and its application in the implementation of the principles of administrative justice; availability of administrative proceedings; features of administrative proceedings in the context of respect for human and civil rights and freedoms. It is emphasized that the effective development of new concepts of administrative justice, their scientific validity, prospects for further practical implementation depend on the worldview of the scientist, pressing problems of modern administrative practice and awareness of improving the entire judiciary by creating a comprehensive mechanism of legal regulation in accordance with modern social reality. It was found that scientific works note that it is necessary to determine the content of the administrative process and create a clear concept of administrative proceedings, to form a basis for exercising the right to appeal against illegal actions and decisions of authorities, to challenge any illegal actions and decisions of the administration in the only prescribed manner. It is necessary to create a mechanism of administrative justice and a legal framework that will work and ensure access to justice in the field of administrative and other public relations, protect the rights and legitimate interests of citizens, organizations, and create conditions for proper and timely consideration and resolution of administrative cases. legality.

Key words: *administrative justice, administrative justice, organization, accessibility, justice, observance of human and civil rights and freedoms, public legal relations.*

Постановка проблеми. Для оптимальної організації законодавства про адміністративне судочинство та його структуру, визначення напрямів пріоритетного розвитку важливе значення має перспектива вивчення, наукового дослідження галузі, отримання нових наукових знань. У літературі справедливо зазначається, що організоване здійснення пошуків у здобутті нових наукових знань і використання отриманих результатів задоволення практичних потреб країни сприяє стимулюванню загального соціального розвитку [1, с. 7]. Для правильного визначення перспектив розвитку адміністративно-процесуального законодавства, формування структури, що характеризується компактністю та логічною послідовністю, відповідає сучасним вимогам, формування ефективного адміністративного судочинства має бути розроблена обґрунтована наукова концепція. Точне визначення перспектив розвитку законодавства з адміністративного судочинства може сприяти вдосконаленню такої гілки судочинства, перетворенню механізму реальної відповідальності адміністративних органів та ефективних, дієвих засобів правового захисту. Під час визначення перспектив розвитку для формування механізму оптимального правового регулювання необхідно передбачити не волю законодавця, а об'єктивний зміст суспільних відносин відповідної галузі, особливості правового регулювання адміністративних спорів, статусів суб'єктів. З метою забезпечення усунення недоліків і неясностей, наявних натеper у правовому регулюванні адміністративного судочинства, а також його розвитку як самостійної гілки судочинства необхідно провести відповідні реформи на рівні як конституційного, так і адміністративно-процесуального законодавства [2, с. 2].

Справді, визначення оптимальних напрямів організації адміністративного судочинства можливе шляхом постійного моніторингу наукових досліджень у галузі судочинства загалом. Вдала систематизація наукових знань сприятиме виробленню законодавства в царині й визначить його структуру з метою розв'язання проблем сучасної практики його ефективного застосування. Точність і повнота, лаконічність, доступність, ясність правових норм, їхня логічна структурованість і відповідність усій нормативно-правовій базі країни міжнародним стандартам заповнить лакуни нинішнього правового життя, забезпечить компактність правового регулювання в сучасних реаліях. Ефективне вироблення нових концепцій адміністративного судочинства, їхня наукова обґрунтованість, перспективи подальшої практичної реалізації залежать від світоглядного рівня вченого, назрілих проблем сучасної адміністративної практики й усвідомленості вдосконалення всієї судової гілки влади шляхом створення цілісного механізму правового регулювання відповідно до вимог сучасної соціальної реальності.

Стан наукової розробки проблеми. Аналіз правничої літератури свідчить про те, що останніми роками вченими приділяється достатньо уваги дослідженням окремих аспектів організації адміністративного судочинства. Зокрема, дослідженням питань здійснення адміністративного

судочинства в різні часи займалися: В.Б. Авер'янов, Н.В. Александрова, І.А. Артеменко, О.А. Банчук, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, Е.Ф. Демський, О.В. Джафарова, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, О.М. Пасенюк, В.Г. Перепелюк, Н.Б. Писаренко, О.П. Рябенко, М.І. Смокович, М.І. Сорока, В.П. Тимошук, М.М. Тищенко, С.О. Шатрава, М.І. Цуркан та інші.

Проте, незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері, проблеми організації адміністративного судочинства ще не вивчені достатньою мірою.

Виклад основного матеріалу. Адміністративний процес містить мету об'єктивно розв'язати справи в особливому адміністративно-процесуальному порядку й законним способом вирішувати правові відносини діяльності органів і посадових осіб, уповноважених і тих, що беруть участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення. Адміністративний процес – це вид юридичного процесу й форма управлінської діяльності, врегульована процесуальними нормами. Відповідно до цього в адміністративному процесі діють такі принципи:

- 1) загальноуправлінські, які розкривають закономірності управління;
- 2) процесуальні, що відбивають специфіку дії загальних процесуальних закономірностей управлінської правотворчості й правозастосування [3].

Правосуддя, у тому числі судову владу, здійснюють виключно суди, така норма закріплена в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». У ньому вказано, що в Україні згідно з конституційними засадами розподілу влади судова влада здійснюється незалежними й безсторонніми судами, утвореними згідно із Законом [4]. Але зазначена вище норма суперечлива, оскільки в розділі 7 «Правосуддя» Конституції містяться положення про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124). Також визначено перелік судів, які складають судову систему України, – Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди, відповідні адміністративні суди (ст. 125); встановлено, що правосуддя здійснюється професійними суддями й у визначених законом випадках, народними засідателями, присяжними (ч. 1 ст. 127). Указано, що в Україні діє суддівське самоврядування для розв'язання питань внутрішньої діяльності судів (ст. 130-1); створена Вища рада правосуддя та визначено її повноваження (ст. 131). Тобто в Конституції подано такий перелік органів та осіб, які належать до системи правосуддя: судова система України (суди), професійні судді, народні засідателі, присяжні, органи суддівського самоврядування, Вища рада правосуддя [4].

Отже, під адміністративною юстицією слід розуміти систему правових механізмів, спрямованих на розв'язання публічно-правових спорів, які виникають між органами держави й підвладними їм особами, шляхом запровадження таких процедур, які забезпечують рівність учасників спору в судовому процесі. Що стосується співвідношення категорій «адміністративна юстиція» та «адміністративне судочинство», то вони перебувають у взаємодії [5, с. 37].

Сформульоване в правовій науці співвідношення полягає в тому, що адміністративна юстиція розглядається як загальне явище, тобто це державні органи, які здійснюють як свою основну діяльність, так і діяльність щодо контролю за дотриманням законності державного управління. Адміністративне ж судочинство розглядається як часткове явище й полягає в тому, що його здійснюють виключно адміністративні суди, створені саме для такої діяльності [6, с. 12]. З іншого боку, адміністративна юстиція та адміністративне судочинство є тотожними поняттями, тобто адміністративне судочинство становить процесуальний вираз адміністративної юстиції [7, с. 73].

Такої ж позиції дотримується й В.В. Малихіна, яка не відокремлює адміністративне судочинство від адміністративної юстиції, адже в будь-якому випадку адміністративне судочинство є невід'ємною частиною адміністративної юстиції. Поряд із проблемою співвідношення вищезазначених понять існує проблема визначення змісту адміністративного процесу й адміністративного судочинства в співвідношенні [5, с. 37].

Історичні аспекти розробленої проблеми. Історія розвитку інституту адміністративної юстиції засвідчує, що наріжним каменем та основною темою дискусій між науковцями різних поколінь було обґрунтування організаційної моделі адміністративної юстиції, визначення її оптимальної внутрішньої структури й сфер впливу відповідно до специфічних вітчизняних правових традицій і суспільно-політичної ситуації в той чи інший період. Недаремно ще наприкінці ХІХ століття «належну організацію адміністративної юстиції» було визначено основною умовою забезпечення законності у сфері публічного управління [8, с. 4]. Питання формування та розвитку адміністративної юстиції в різних країнах мають багатоаспектний характер, у державах створювались власні інститути захисту прав громадян з урахуванням історичної обстановки й потреб суспільного розвитку [9, с. 59].

Так, на думку С.Ю. Войнолович [10, с. 77–78], пошук оптимальної моделі функціонування судової влади й здійснення судочинства завжди був головним і досить складним завданням для держави. Створення спеціального ланцюга адміністративних судів у системі органів юстиції зумовлено концепцією адміністративної та судово-правової реформи країни, орієнтуванням вітчизняного законодавства на європейський позитивний досвід, а також потребою забезпечення громадянам права на ефективний судовий захист у розв'язанні спорів, які виникають між особою, з одного боку, і державними органами або органами місцевого самоуправління (посадовими чи службовими особами цих органів), – з іншого. Водночас запровадження спеціалізації судів на розгляд певної категорії справ відповідатиме однойменному принципу організації судової системи, який закладений ст. 125 Конституції України, а саме принципу спеціалізації [11]. Принцип спеціалізації полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства [12].

Свого часу І.Б. Колушко й Р.О. Куйбіда наголошували, що організація адміністративних судів в Україні має відповідати двом основним критеріям: з одного боку, такі суди повинні бути доступними для всього населення, а з іншого, – їхня організація повинна мінімізувати можливості незаконного впливу з боку органів влади на судів адміністративних судів під час вирішення справи. Крім того, оптимальною з позицій доступності правосуддя в адміністративних справах і незалежності суддів видається дворівнева система місцевих адміністративних судів. На найнижчому рівні – рівні району чи міста – видається недоцільним створювати окремі адміністративні суди. Районні, міські, міськрайонні загальні суди могли б розглядати й адміністративні спори, в яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, а також спори з приводу оскарження притягнення до адміністративної відповідальності, дій чи бездіяльності окремих посадових і службових осіб місцевих органів виконавчої влади. Такі спори вирішувалися б суддями, які спеціалізуються на розгляді адміністративних справ. Кваліфікації судді місцевого загального суду має бути достатньо для ухвалення законних і неупереджених рішень у таких справах. Мало того, утворення в судовій системі України спеціалізованих адміністративних судів, а також спеціалізація суддів місцевих загальних судів в адміністративних справах відповідає моделі адміністративної юстиції, яка властива більшості розвинутих країн континентально-європейської (статутної) системи права. Реалізація такого підходу дозволяє зробити правосуддя в адміністративних справах доступнішим для громадян і мінімізувати небезпеку впливу виконавчої влади на адміністративні суди. Це досягається завдяки дворівневій системі місцевих адміністративних судів у процесуальному значенні [13, с. 23].

Як бачимо, проблема організації адміністративного судочинства завжди актуальна, багатоаспектна для дослідження та постає як надзвичайно складне завдання для держави, адже від вироблення оптимальної моделі функціонування адміністративної юстиції відповідно до вітчизняного досвіду й запозичення кращих надбань світової практики залежатиме звільнення від різноманітних впливів із боку інших державних структур, а це відповідатиме сучасній суспільно-політичній ситуації в країні в напрямі захисту прав і свобод людини й громадянина. Задля цього Концепція адміністративної та судово-правового судочинства щорічно має піддаватися значним реформуванням, нововведенням, запозиченням кращих напрацювань і практик з інших галузей, створенню власних винаходів у напрямі віднайдення оптимального шляху виходу із системної суспільно-політичної кризи. А для цього треба добре розбиратись у найрізноманітніших правових галузях, щоб уникнути дублювання функцій, оптимізувати й вдоло систематизувати систему правових норм і, головне, зуміти віддати ті чи інші відносини під сферу регулювання кримінального, цивільного, адміністративного чи господарського судочинства. А таких спеціалістів, які б працювали на стику застосування декількох галузей права і добре розбирались в означених питаннях, розуміли б та усвідомлювали внутрішньоглибинну сутність правового регулювання в умовах сучасних викликів і реалій, не так уже й багато. Саме такий підхід забезпечить комплексність розв'язання багатьох проблем сучасного суспільно-політичного життя.

Духовно-ціннісний підхід та його застосування під час реалізації принципів організації адміністративного судочинства. Засновник психоаналізу Зігмунд Фрейд (1856–1939 роки життя) любив розповідати своїм учням притчу. У селі жив коваль, який скоїв вбивство, за що за законом мав бути страчений. Однак коваль у селі був тільки один, а ось кравців цілих трос. За результатами судообговорення вирішили стратити не ковала, а лише одного з кравців. Аналогічних прикладів у нашому сучасному житті більш ніж достатньо [14, с. 117]. Щось подібне відбувається і нині у всій вітчизняній системі судочинства, незважаючи на проведені реформи й суспільні трансформації. І, щоб боротись із подібними явищами, слід прибігати не лише до загальноправових принципів

правосуддя, але й до духовно-моральних настанов, щоб вирішити «ситуацію з несправедливістю» належним чином, розібратися у всіх її хитросплетіннях навіть попри зовнішню законність, однак застосування «здорового глузду», коли буква Закону суттєво різниться з його Духом. У такому аспекті надзвичайно цікавою є наукова стаття М.О. Колоколова, який розкриває проблему принципів судочинства в контексті ірраціонального підходу. На особливу увагу заслуговують такі принципи, які виокремлює вчений: «Принцип Істини: ніщо не вимагає доказів», «Загальні й судові принципи, зафіксовані в моральному кодексі будівельника комунізму (1961 рік)», «Принцип моральності: мораль і право», в якому відбито «золоте правило моралі»: «Стався до людей так, як хочеш, щоб ставилися вони до тебе»; «Конституційний принцип – всі люди брати» [14, с. 181–184]. Можливо, і справді в умовах бурхливого розвитку правової системи звернення до вищезгаданих принципів у нинішніх умовах здатне застановити людину, суддю, законодавців, правозастосувачів, сторону захисту перед вищими цінностями й ідеалами. З таких переконань вважаємо за доцільне зупинись лише на одному із запропонованих вченим: «Загальних і судових принципах, які проповідує християнство»:

– «У поті твого обличчя будеш їсти хліб» – сказано Богом Адаму, якого виганяє з раю – фактично констатація принципу економічного існування людства, кожен член якого зобов'язаний зробити свій посильний внесок у загальне благо. Для всіх і кожного неминує час від часу «повернення на свої кола», принцип такий – відірватися від витоків нікому не судилося. Отже, цілком очікуване й «повернення блудного сина» (відступника, що розкався);

– «Час розкидати каміння, час збирати каміння» – головний принцип життя на землі: народження, за ним смерть; мир – війна й знову мир. Водночас кожному судилося «випити чашу до дна» – зазнати всіх випробувань. І за такої умови згадуватимемо «гріхи нашої молодості», бо хто з нас без гріха, не будемо за це кидати каміння в інших. Ієрархія життя в суспільстві: «Будь-яка душа нехай буде покійна вищій владі, бо немає влади не від Бога». Отже: «Кесареві – кесарево, Богу – Боже». Є, звичайно, і «влада п'тьми (урочистість зла)» – слова Ісуса Христа, звернені до тих, хто прийшов взяти Його під варту. «Нехай мине нас чаша ця», якщо, звичайно, долею не визначена інша місія на людину;

– «Будинок, збудований на піску», обов'язково впаде. Принцип такий: відсутність міцного фундаменту – безперспективна. Очевидно, суспільству належить щось поставити в основи, визначити «наріжний камінь», виявити на день прийняття рішення щось головне, пріоритетне. Наприклад, розпізнання «вовка в овечій шкурі» (лицеміра, який прикриває свою зловмисність уявним благочестям). Доречні євангельські істини, які стверджують: «Лікарю! Зціли самого себе» – перш ніж давати поради іншим, зверни увагу на себе. Золоті слова, однак, як відомо, найчастіше це «голос волаючого в пустелі». Кожен має свій «хресний шлях», свою Голгофу. Добре, якщо «Гнів Божий змінився милістю». Принцип: із «допотопних часів» відомо, що «заборонений плід солодкий», а поряд у будь-який момент може виявитися «змій-спокусник», коли шлях «в землю обітовану закритий» для тих, хто «зарив свій талант у землю»;

– «Золотий тілець» завжди в «злості дня», як і «побиття немовлят» (розправа над беззахисними). Запитання традиційні: як бути? Що робити? Відповідь важлива: «Шукайте й знайдете», для початку обійдіть «камінь спотикання». Розумний у гору не піде, розумний гору обмине. Зрештою, все буде зруйновано: «від ворогів наших не залишать каменя на камені». Очевидно й те, що найчастіше «корінь зла» в душі ворожій, у кожному з нас. Неминучі такі кроки в міркуваннях: «Хто не з нами, той проти нас», «Хто з мечем прийде, від меча й загине». Незважаючи на загальне правило «хто не працює, той не їсть», ми наївно чекаємо на «манну небесну». «Не будемо «метати бісер (перли) перед свинями». А як же з неугодами нам? Вони «не знають, що творять?» «Отче! Прости їм».

До наших днів не втратили актуальності такі принципові застереження: не створи собі кумира (культ особистості); не судити і не будете судимі (вирок законний, та суддя неугодний); не хлібом єдиним ми живі (видовищ хочемо); кожному судилося нести свій хрест (про везіння); немає пророка у своїй вітчизні; ні на йоту не поступитися (не припустимо навіть найменше відхилення від закону, доки не виповняться всі його призначення – законність); око за око, зуб за зуб (пропорційність); відокремлювати кукіль від пшениці (відокремлювати істину від брехні, погане від хорошого); першим кинути камінь (ініціатор спору); перекувати меч на орала (заклик до роззброєння); плоть від плоті (родинна близькість); за буквою та духом («формальність, протилежна сутності, змісту» – «мертва буква»); суєта суєт (мишача метушня, малозначність); зберігати як зиницю ока.

Вавилонське стовпотворіння (метушня, повний безлад) – Бог покарав людей і змішав їхні мови так, що вони перестали розуміти один одного, і розпорошив їх по всій землі [14, с. 182–183].

М.О. Колоколов наголошує, що функціонування влади – це явище, яке об'єктивно існує та кожному з нас дається на рівні чуттєвого досвіду вже від народження. Очевидно й інше: доступний нашому чуттєвому сприйняттю «образ принципів влади» не розкриває повною мірою пригаманного їй змістовного навантаження. Отже, принципи організації життя в нашій свідомості завжди будуть не способом, отриманим у результаті простого чуттєвого сприйняття дійсності, а так званим суто ментальним способом, тобто не тільки й не стільки отриманим у ході безпосереднього сприйняття чуттєвого об'єкта, а значною мірою «домальованим», «доопрацьованим» у ході нашої наступної за чуттєвим сприйняттям розумової діяльності. Важливе питання: наскільки відповідає оригіналу наш ментальний образ принципів влади? Здається, що настільки, наскільки досконалі методи пізнання соціально-правового явища, вироблені цивілізацією впродовж її розвитку. Таким чином, принципи влади, організації держав і права – історична реальність, унікальні й водночас цілком закономірні суспільні відносини, їх соціальна природа – потенційна здатність людини розумної (*homo sapiens*) за допомогою лише одній їй відомих засобів промови, знаків і символів мобілізувати свої ресурси заради досягнення цілей, як визначених на рівні найпростіших інстинктів, так і визначених людьми усвідомлено, розв'язувати проблеми й напругу у сфері управління, а також наявності в суспільства права приймати рішення та домагатися їхнього обов'язкового виконання.

Принципи влади – це властива соціальній природі людини необхідна умова функціонування будь-якої соціальної спільноти, так само як засіб загального зв'язку (комунікації) між людьми в їхньому ціледосягненні, «символічний посередник», що забезпечує виконання взаємних зобов'язань. Таким чином, феномен принципів організації державної влади багатогранний. Для них характерні такі аспекти:

1) директивний: відповідно до такого принципу державна влада розуміється як реальне панування, що має матеріальну складову частину вже через те, що вона є знанням цілого народу, цілої нації;

2) технологічний: сукупність принципів соціальних практик, що дозволяють реалізувати потенційну можливість державної влади в рамках функції управління суспільством;

3) комунікативний: державна влада – це «принципова мова», зрозуміла всім суб'єктам державно-правової влади [14, с. 186].

Урешті-решт у такому аспекті доречний приклад із відомим адвокатом А.Ф. Коні, який вкотре без поразки захистив священника, котрий знаходився на лаві підсудних, сказавши водночас: «Люди добрі, я згідний, що ця людина вчинила ганебний вчинок, а то й злочин, але вдумайтесь, священнослужитель все життя прощав нам гріхи. То не вже ми не зможемо простити йому цей один гріх, який він вчинив?!» У такому випадку сила моралі й загального духу була настільки великою, що викликала докорінну перемену законності й справедливості на засадах істини, яка не вимагала доказів. Сказане, безперечно, викликало «мурашки по шкірі» й сльози. Зала загула й вигукнула: «виправдати беззаперечно!». І знову непереможний А.Ф. Коні вкотре виграв судовий процес з урахуванням більшості голосів суду. Це саме той випадок, коли сила Духу перевершує всі можливі межі права. Тому перед тим, як сповна осудити людину, прийняти виважене рішення, треба добре вивчити причинно-наслідковий комплекс і зв'язок суспільного зла, треба добре орієнтуватись в історії, у всіх хитросплетіннях промислу Божого на ту чи іншу людину й наштотувати їй та оточення до розкаяння. Ось саме цей випадок невмирущий у віках. Він класичний і буде завжди ззивати до її величності «моралі суддів», їхньої совісті, коли прийдеться дати відповідь і на Страшному Суді Божому кожному. Тому в такому випадку як ніколи актуальний вислів: «<...> вище Права може бути Милість, а вище Справедливості – лише Прощення».

Доступність адміністративного судочинства. Важливе теоретичне й практичне значення мають наукові дослідження стану доступності правосуддя у сфері публічних правовідносин. Є.В. Власов у дисертаційному дослідженні «Доступність правосуддя в адміністративному судочинстві» вказує, що: «однією з причин, які допускають порушення права на доступ до суду під час розгляду в судах адміністративних справ, є відсутність у правозастосувачів чітких уявлень про сутність такого права й можливості приватних осіб, пов'язаних із його реалізацією». Крім того, автором обґрунтовується, що «особливості в доступі до суду й у забезпеченні доступності правосуддя в адміністративному судочинстві зумовлені природою матеріальних публічних правовідносин, що визначають різні можливості їх учасників в ініціюванні судової процедури для дозволу адміністративних спорів, активну роль суду в процесі. В адміністративному судочинстві передбачені спеціальні правові процесуальні засоби, такі, наприклад, як адміністративний позов, призупинення дії оспорюваних ненормативних актів органів публічної влади, скорочені терміни

на оскарження судових постанов, що дозволяють ефективно усувати допустимі порушення в публічно-правовій сфері» [15].

Особливості здійснення адміністративного судочинства в контексті дотримання прав і свобод людини й громадянина. І.М. Дивин стверджує, що під час розгляду справ, що виникають з адміністративних та інших громадських правовідносин, головне завдання суду має полягати в перевірці законності дій (бездіяльності) органу державної влади, органу місцевого самоврядування та їх посадових осіб [16, с. 160]. До такої думки близько примикає позиція прихильників концепції судово-контрольної діяльності суду під час розгляду справ, що виникають з адміністративних та інших громадських правовідносин. Так, наприклад, А.В. Мінашкін стверджує, що суд під час розгляду адміністративних справ здійснює контроль за законністю та обґрунтованістю дій (бездіяльності) адміністрації [17, с. 54]. За такої умови головне завдання суду зводиться не до вирішення спору й захисту прав і законних інтересів громадян та організацій, а до здійснення судового контролю. Таким чином, у рамках такої концепції адміністративне судочинство розглядається насамперед не як форма захисту прав громадян та організацій, а як діяльність суду з контролю за діяльністю публічної адміністрації [18, с. 132–133].

Із судово-контрольною концепцією не згодні Л.А. Ніколаєва й О.К. Соловйова, які виходять із того, що «адміністративне судочинство – це форма судового відновлення суб'єктивних публічних прав громадян та організацій, гарантія судового захисту прав і свобод людини й громадянина» [19, с. 41]. Так, у разі здійснення адміністративного судочинства як форми захисту захист прав громадян та організацій необхідно розглядати як мету, до якої має прагнути суд. Контроль за діяльністю органів громадського управління слід розглядати як функцію, за допомогою якої вирішуються завдання, котрі стоять на шляху до досягнення головної мети. Звідси адміністративне судочинство як форма захисту прав громадян та організацій – це нормативно врегульована діяльність суду із захисту прав і законних інтересів громадян та організацій від неправомірних дій (бездіяльності) органів, наділених державно-владними повноваженнями [18, с. 133]. Для «утримання балансу» між суб'єктами, для яких властива схема відносин «влада – підпорядкування», встановлені особливі процесуальні положення: покладання важкості доведення на орган публічного управління, надання можливості суду за своєю ініціативою витребувати докази з метою правильного вирішення справи [20, с. 44]. Однак це не свідчить про те, що суд стає на бік заявника. Такі норми слід розглядати як певні гарантії, надані громадянину чи юридичній особі. Підвищення якості захисту прав громадян та організацій має забезпечуватись розвитком адміністративного судочинства як форми захисту від неправомірної діяльності органів виконавчої влади. Введення додаткових гарантій сприятиме, з одного боку, максимальному обмеженню можливості адміністративного свавілля, а з іншого, – підвищенню ефективності державного управління, тому важливо звернути увагу законодавця на розвиток адміністративного судочинства. Відсутність реального правового захисту й спеціалізованого судового порядку контролю за діями (бездіяльністю) публічної адміністрації не сприяє відновленню не тільки порушених прав, а й довіри громадян до державних і муніципальних органів. Адміністративне судочинство покликане змінити взаємини громадян, організацій і держави. Якщо встановлений адміністративним законодавством порядок взаємовідносин державного апарату з громадянським суспільством порушується, то порушується режим забезпечення відкритості й доступності органів публічної влади для громадян та юридичних осіб, зміцнюється феномен бездіяльності посадових осіб, порушуються суб'єктивні публічні права громадян, виключаються демократичні форми контролю за управлінською діяльністю [18, с. 133–134]. Отже, під час здійснення адміністративного судочинства перевірка законності дій (бездіяльності) органів державної влади, місцевого самоврядування та інших посадових осіб, з одного боку, виявляється в здійсненні контрольної функції, але кінцевою метою такого правосуддя є не вирішення спору, а захист, гарантії, відновлення та збалансування прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій.

Висновки. У наукових працях [21, с. 55] зауважується, що необхідно визначити зміст адміністративного процесу й створити чітку концепцію адміністративного судочинства, сформувати базу, яка стане основою для реалізації права на оскарження незаконних дій і рішень органів влади, надати можливість оскаржити будь-які незаконні дії та рішення адміністрації в єдиному встановленому порядку. Необхідно створити такий механізм адміністративного судочинства й законодавчу базу, які працюватимуть і забезпечуватимуть доступність правосуддя до сфери адміністративних та інших публічних правовідносин, забезпечуватимуть захист прав і законних інтересів громадян, організацій, а також створять умови для правильного й своєчасного розгляду й вирішення адміністративних справ і зміцнення законності.

Список використаних джерел:

1. Халилов С.С. Наука о науке. Баку : Издательство университета «Азербайджан», 2011. 752 с.
2. Бахшиева Н.А. Перспективы развития законодательства об административном судопроизводстве по административно-правовым спорам в Азербайджанской Республике. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2014. № 3. С. 1–7.
3. Административное судопроизводство : учебник / под ред. В.В. Яркова. Москва : Статут, 2016. 560 с.
4. Цивільне судочинство. *Allbest* : вебсайт. URL: https://knowledge.allbest.ru/law/2c0b65625a2ac78b4c53a88521316c36_0.html.
5. Малихіна В.В. Організаційно-правове забезпечення адміністративного судочинства в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Дніпро, 2021. 225 с.
6. Адміністративне судочинство / Т.О. Коломоєць, Ю.В. Пирожкова, О.О. Газенко та ін. Київ ; Запоріжжя : Істина, 2009. 344 с.
7. Адміністративне процесуальне (судове) право України / за заг. ред. С.В. Ківалова. Оdesa : Юридична література, 2007. 312 с.
8. Корф С.А. Административная юстиция в России. Санкт-Петербург : Типография Тренке и Фюсно, 1910. Кн. 2 : Очерк действующего законодательства. Кн. 3 : Очерк теории административной юстиции. Кн. 2–3. 515 с.
9. Судебные системы западных государств / под ред. В.А. Туманова. Москва : Наука, 1991. 240 с.
10. Войнолович С.Ю. Сучасна модель системи адміністративного судочинства України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 77–83.
11. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) : Рішення Конституційного суду України від 12 липня 2011 р. № 9-рп/2011 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v009p710-11>.
13. Адміністративна юстиція : європейський досвід і пропозиції для України / автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. Київ : Факт, 2003. 146 с.
14. Колоколов Н.А. Принципы организации судопроизводства : причины перманентной конкуренции рационального с иррациональным. *Юридическая техника*. 2020. № 14. С. 177–193.
15. Власов Е.В. Доступность правосудия в административном судопроизводстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Москва, 2017. 32 с.
16. Дивин И.М. Административное судопроизводство как самостоятельный вид судопроизводства в арбитражных судах. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2010. № 1. С. 157–163.
17. Минашкин А.В. Некоторые процессуальные особенности рассмотрения судами общей юрисдикции споров, возникающих из публично-правовых отношений. *Законодательство и экономика*. 2003. № 4. С. 51–55.
18. Кобрин П.В. Административное судопроизводство как форма защиты прав граждан и организаций. *Право. Общество. Государство* : Сборник научных трудов. Санкт-Петербург, 2018. С. 131–134.
19. Николаева Л.А. Соловьева А.К. Административная юстиция и административное судопроизводство : зарубежный опыт : монография. Санкт-Петербург : Пресс, 2004. 282 с.
20. Аврутин Ю.Е. Поможет ли административное судопроизводство обеспечить эффективность государственного управления? *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2015. № 2. С. 40–50.
21. Ветрова А.А. Соотношение административного процесса и административного судопроизводства: нормативное закрепление и практическая реализация. *Право и практика*. 2018. № 2. С. 52–56.